

2. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 18.03.2015р. №150/2015 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/2015>.

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

4. Робочі матеріали Київської ОДА.

ОПАНАЩУК Петро,

к. і. н., доцент, завідувач проблемної науково-дослідної лабораторії соціальних досліджень ринку праці ІПК ДЗСУ

КРАСІВСЬКИЙ Денис,

к. держ. упр., провідний науковий співробітник проблемної науково-дослідної лабораторії соціальних досліджень ринку праці ІПК ДЗСУ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ УЧАСНИКІВ АТО (ООС)

Військовий конфлікт, спричинений збройною агресією Російської Федерації на Сході України у 2014 році, викликав не лише довготривалу економічну кризу в країні, але й став причиною появи нових соціальних викликів, досвіду подолання яких українська держава досі не мала. Зокрема, з початком антитерористичної операції (з 30 квітня 2018 року – операції об'єднаних сил) (далі – (АТО (ООС)) в Україні почала формуватися й стрімко зростати чисельно категорія ветеранів російсько-української війни. Беззаперечним є той факт, що держава зобов'язана забезпечити підвищений рівень захисту соціальних прав кожного демобілізованого учасника АТО (ООС). Одним із важливих напрямів соціальної адаптації цієї категорії громадян є захист їхніх трудових прав.

Упродовж останніх років в Україні було видано цілу низку нових законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують захист трудових прав учасників АТО (ООС), а також внесені зміни до вже існуючих. Зокрема, трудові права цієї категорії громадян регламентуються Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. №3551-ХІІ; Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. №504/96-ВР; Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. №2011-ХІІ тощо.

Слід звернути увагу на те, що поняття «учасник АТО» чи «учасник ООС» у вітчизняному трудовому законодавстві відсутнє. Натомість у більшості нормативно-правових актах містяться поняття «учасник бойових дій», «учасник війни». Відповідно до пункту 19 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасниками бойових дій

визнаються військовослужбовці та працівники інших силових відомств України, «які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції (АТО), забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції...». Згідно статистичних даних, наданих Міністерством у справах ветеранів, станом на 1 липня 2019 року налічувалося майже 370 тис. осіб, які отримали статус учасника бойових дій з числа осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України й брали безпосередню участь в АТО (ООС), а також забезпеченні її проведення [2].

Провідне місце у процесі захисту трудових прав демобілізованих учасників АТО (ООС) відіграють нормативно-правові механізми публічного управління. Зокрема, працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», надаються додаткові трудові гарантії та пільги. Згідно чинного законодавства за мобілізованими працівниками зберігається робоче місце та середній заробіток (ст. 119 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП)), право на щорічну відпустку (п. 2 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про відпустки»), не переривається трудовий стаж (ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»). Трудові гарантії поширюються також на поранених, полонених або визнаних безвісно відсутніми.

Також відповідно до чинного законодавства учасники бойових дій включені до переліку категорій громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню. Зокрема, законодавство про зайнятість населення визначає механізм стимулювання роботодавців, які приймають на роботу учасників АТО (ООС). Відповідно до змін до закону «Про зайнятість населення», які набули чинності 30 серпня 2016 року, бійці, які «захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районі операції у період її проведення» зараховані до категорії осіб, яких працедавці мають брати на пільгових умовах. Відповідно до даного положення, роботодавцю, який працевлаштовує учасників АТО (ООС) на робоче місце за направленням Державної служби зайнятості строком не менше ніж на два роки, щомісяця компенсуються фактичні витрати в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове соцстрахування [5].

Згідно частини третьої статті 26 КЗпП в разі прийняття на роботу осіб, звільнених у запас із військової чи альтернативної (невійськової) служби, для них не встановлюється випробувальний термін, на відміну від більшості інших категорій громадян.

У відповідності до ст. 421 КЗпП працівник, із яким розірвано трудовий договір із підстав, передбачених пунктом 1 статті 40 КЗпП (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), протягом одного року має право на укладення трудового договору в разі повторного прийняття на роботу, якщо власник або уповноважений ним орган приймає на роботу працівників аналогічної кваліфікації. Такі переваги мають, зокрема, учасники бойових дій.

Демобілізовані учасники АТО (ООС) також мають перевагу в збереженні робочого місця у разі вивільнення працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці протягом двох років з дня звільнення їх зі служби (ст. 42 КЗпП) [3].

Варто зазначити, що до вже наявної нормативно-правової бази постійно вносяться зміни, метою яких є удосконалення захисту трудових прав демобілізованих учасників АТО (ООС). Цей процес зумовлений викликами сьогодення, адже чисельність даної категорії осіб, розпочинаючи з 2014 р., постійно зростає.

Поряд із удосконаленням чинної нормативно-правової бази важливою складовою публічного управління в галузі реалізації соціальних прав учасників АТО (ООС) є контроль за дотриманням трудових прав цієї категорії громадян стороною роботодавців. З цією метою Указом Президента України №150 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» від 18 березня 2015 р. органам виконавчої влади було доручено «невідкладно посилити контроль за дотриманням роботодавцями соціальних гарантій військовослужбовців, які мобілізовані на військову службу в особливий період, та у разі виявлення порушень вжити відповідних заходів щодо відновлення порушених прав військовослужбовців». У першу чергу даний контроль стосується дотримання роботодавцями ст. 119 КЗпП України, в якій зазначено: «На час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватися у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку».

За порушення термінів або виплату неповної заробітної плати для роботодавця передбачено штраф у розмірі 510-1700 грн. (ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення). За умисну невивплату заробітної плати протягом понад 1 місяць передбачено штраф від 8500 до 17000 грн. або до 2 років виправних робіт, або позбавлення волі до 2 років з позбавленням права обіймати певні посади до трьох років (ст. 175 Кримінального кодексу України) [4, с. 27]. Контроль за вчасною виплатою заробітної плати на підприємствах та захист інших трудових прав демобілізованих учасників АТО (ООС) здійснює Державна служба України з питань праці.

Широкий комплекс соціальних послуг для соціальної адаптації та прискорення працевлаштування надається учасникам АТО (ООС) центрами зайнятості. Це, зокрема, підбір роботи та виплата допомоги з безробіття, професійна орієнтація, професійне навчання та перенавчання, сприяння у започаткуванні власного бізнесу, участь у семінарах з техніки пошуку роботи, тренінгах, надання інформаційних та консультаційних послуг тощо. Лише у Києві за останні п'ять років за допомогою служби зайнятості забезпечено роботою 1425 учасників АТО (ООС) (у тому числі з початку 2019 року роботу отримали 230 військових) [1, с. 12; 6].

Окремо варто зупинитись на фінансово-економічних механізмах публічного управління в галузі захисту трудових прав демобілізованих учасників АТО

(ООС). Зокрема, видатки на соціальну й професійну адаптацію цієї категорії громадян затверджуються щорічно Законом України про Державний бюджет на відповідний рік, розпочинаючи з 2014 року. Розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня за даною програмою є Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, а також органи соціального захисту населення. Однак, як показує практика, щороку використовуються у повному обсязі не всі кошти, передбачені на професійну та соціальну адаптацію демобілізованих учасників АТО (ООС). Зі звітів про виконання бюджетних програм можна зробити висновок, що це пов'язано зі слабкою інформаційно-роз'яснювальною роботою на регіональному й місцевому рівнях, несвоєчасним проведенням конкурсних торгів на закупівлю освітніх послуг окремими органами соціального захисту населення, відсутністю або недостатньою кількістю конкурсних пропозицій [1, с. 12-13].

Зважаючи на вищезазначене, слід звернути увагу на те, що на сучасному етапі одним із першочергових завдань щодо створення ефективного механізму реалізації державної політики з питань професійної адаптації демобілізованих учасників АТО (ООС) має бути розширення спектру напрямів професійної підготовки/перепідготовки цієї категорії громадян з метою підвищення їх конкурентоспроможності на відкритому ринку праці та подальшої зайнятості. Потребують удосконалення й наявні механізми інформування учасників російсько-української війни про можливості їх соціальної та професійної адаптації. Не менш важливим є здійснення моніторингу та аналітичного супроводу діяльності органів соціального захисту населення з питань соціальної, професійної адаптації демобілізованих учасників АТО (ООС), забезпечення їх тісної співпраці з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, обласними, міськими та районними центрами зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт «Стан виконання бюджетних програм з питань соціального захисту учасників війни України проти російської агресії». URL: <http://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/budjetu-2018.pdf>
2. В Украине на учете почти 370 тысяч участников боевых действий. URL: <https://telegraf.com.ua/ukraina/obshhestvo/5160732-v-ukraine-na-uchete-pochti-370-tisyach-uchastnikov-boevyih-deystviy.html>
3. Гарантії трудового законодавства для учасників АТО. URL: <https://prohr.rabota.ua/garantiyi-trudovogo-zakonodavstva-dlya-uchasnikiv-ato/>
4. Пам'ятка учасникам російсько-української війни. Права, обов'язки та гарантії соціального захисту. URL: <https://dovidnykmpz.info/social/pamiatka-uchasnykam-rosi-s-ko-ukrain/>
5. Пільгове працевлаштування учасників АТО набуло чинності. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/08/160830_ato_work_preferences_az
6. У Києві за 5 років працевлаштували півтори тисячі учасників АТО (ООС). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2796226-u-kyevi-za-5-rokiv-pracevlastuvali-pivtori-tisaci-ucasnikiv-atoos.html>